

Foghíjak - viselkedés a történeti városszövetben

Hatvani Ádám - sporaarchitects

lhletet adó forrás, vagy bénító kötöttség az épített örökségi környezet, hogyan folytassuk az elődök építő munkáját, hogy abban mi is jelen legyünk? A kérdés nem új, egyidős a megőrzés, védelem, igényének megjelenésével, de újra és újra fel kell tenni, mert sokféleképpen lehet megválaszolni. Az építésznek, aki történeti településszövetbe, vagy tájba helyezi épületét munkája során a régi és az új találkozása okozta kihívással minden esetben szembe kell néznie. A kialakult szabályozáson, kánonon, chartákon, szokásokon túl az erről való diskurzus tulajdonképpen a mai napig nyitva maradt. Nincs mindenesetre alkalmazható ökölszabály, recept. Van számos példa a „történeti hűségre” és a tudatosan vállalt markáns „innovatív kontrasztra” is. A kérdést ma egyre inkább nem építészeti indíttatásból tesszük fel, hiszen a probléma nem csak esztétikai, de kulturális, társadalmi és gazdasági is. A fenntartható fejlődés fogalma az építészeti és társadalmi diskurzusban mára vezető topikká vált, szinte közhelyes emlegetni. Tőlünk nyugatabbra e nélkül elképzelhetetlen igényesen építeni, akár újról, akár régi épületről legyen szó. Az épített örökség megőrzése és hasznosítása a fenntarthatóság szempontjaival is új értemet nyer, hiszen semmi sem fenntarthatóbb, mint az az épület, amely már több száz éve a helyén áll.

A XIX. századig a „hogyan építsünk új épületet régi környezetben” kérdése építészeti értelemben nem merült fel, az építés tulajdonképpen organikusan folytatta a meglévő épített környezetet. Az épületek saját belső logikájuk szerint kerültek egymás mellé, mégis szerves módon illeszkedtek a meglévő városi szövetbe, a tájba. Ez természetesen alakult, erre a régi mesterek nem fordítottak különösebb figyelmet. A történeti érték fogalma a mai értelemben nem létezett. Az új épületek régi környezetbe való illesztésének, a régi együttesek folytatásának problémája, ill. problematikussága, az hogy ez egyáltalán kérdés, és a tulajdonoson kívül bárki másra, pl. a közre is tartozik, komolyabban a XIX században, merült fel először párhuzamosan egyes régi épületek védelmének igényével. A XX. század fordulóján modern építészet megjelenésével a folyamat szerteágazóvá és összetettebbé vált. Fokozatosan kialakult az erről való diskurzus, lett szabályozás, intézményi háttér, elméletek, charták születtek és természetesen épületek, építészeti tettek történtek. Idővel az épített örökség megőrzésének és folytatásának kérdése egymástól szétválaszthatatlan lett.

Az új és a régi találkozásának konfliktusa abból a helyzetből keletkezik, amikor az új a régi ellenében jön létre megváltozott társadalmi, gazdasági, tulajdonosi körülmények között. Ez a helyzet elkerülhető lenne, ha az épített örökséget külön tartanánk fenn, egyfajta skanzenként, és új épületegyütteseket csak új negyedekben építenénk. Ez a módszer építés kontinuitásának megszakadásához vezetne, nem csak építészeti, de társadalmi gazdasági és kulturális szempontból is. Senki sem akar skanzenben vagy múzeumban élni, még kiállítási darabnak néznék. A kultúrát, az építészetet, a történelmet csak ott lehet folytatni, ahol megtörtént. Csak jó helyen lehet jó kérdéseket feltenni, és azokat meg is válaszolni.

A túlzott, alternatív megoldásokat nem ismerő, szemellenzős védelem hosszú időre visszavetheti egy épített örökségi környezet hasznosításának, vagy akár csak állagmegóvásának sorsát is. A központi anyagi keretek szűkösek, a tulajdonosok pedig csak akkor nyúlnak ilyen épületekhez, ha a befektetésük hosszú távon is biztosítottnak látszik. A régi épületek mai használata az esetek nagy többségében eltér az eredeti funkciótól, hiszen gyakorlatilag minden megváltozott, az épületek sem lehetnek teljesen ugyanolyanok, mint régen. Ez az igazi építészeti értelemben vett kontinuitás. Itt most az átlag esetről van szó, hiszen a legtöbb védett épület ilyen, ez nem jelenti azt, hogy ne lennének fontosabb vagy kevésbé jelentős épületek, minden eset más és más elbírálás alá kell esnie. Fontos a testreszabott megoldás megtalálásában a különböző, legtöbbször ellentétes szempontok mérlegelése, a súlyozás. Nagyon fontos szempont a fenntarthatóság, ami itt nem csak a környezettudatosságra utal, hanem elsősorban gazdasági, társadalmi, kulturális kérdés.

A kérdés fontosságát tovább növeli, hogy egyre több örökségi épületünk, műemlékünk van. A védendő épületek köre, típusa az idők során hihetetlenül kibővült. Az ókori emlékművektől a vallási épületeken keresztül a magánházakon át mára eljutottunk a mérnöki műtárgyakig, létezik védett autópálya csomópont, kaszinó, gyár, pláza, koncentrációs tábor. Ezt a folyamatot a védett együttesek léptéke is óhatatlanul követi. Az eredeti egy-egy történelmi fontosságú emlékmű védelmétől az épületeken, az épületek és környezetük védelméen át, mára eljutottunk a kulturális örökségi tájig, és itt a dolognak koránt sincsen vége. Az, hogy milyen korszakból származó emléket tekintünk műemléknek folyamatosan változik. Az időkülönbség az adott műemlék létrejöttének ideje és a jelen idő között, amelyben védetté nyilvánítjuk, a történet során egyre csökken, hamarosan el is fog fogyni. Ekkor majd el kell majd döntenünk, mi kapjon már megépülte előtt védelmet. Itt kapcsolódunk az ideiglenes építészeti- hosszútávon fennmaradó építészeti problémaköréhez, ahhoz, hogy hol milyen döntéseket kell hoznunk, hol mi épülhet, az milyen lehet, és mennyi ideig fog ott állni. A hosszútávra szánt épületek elmélyültebb kontextus analízist és dizájnt igényelnek, az efemer építészeti cserébe remélhetőleg sokkal szabadabb és vidámabb lesz. (v.ö.: The Onward March of Preservation, AMOMA: Content, 460-461.o. diagramjai)

A fentiekből tisztán látszik, hogy a progresszív, innovatív építészeti szükségszerűen együtt halad az épített örökség védelmének folyamatával, „ihletet adó forrást” kell benne találnia, mert nincs más választása, mert feladatainak legnagyobb része védettséggel valamilyen módon érintett területen keletkezik. Az „építésznek” és a „műemlékesnek” együtt kell működni, különben hamarosan vagy épületpanoptikumban, vagy szupermodern szemétdombon találjuk magunkat. A kontinuitás, a komplexitás, a kontextus, a kontraszt és a koncepció egymást kiegészítő és teljesebbé tevő fogalmak, tartalmukat, értelmüket együtt kell újra és újra meghatároznunk.